

ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Гуртовенко Наталія Вікторівна

УДК 159.9: 331.108.2:355(043.3)

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Хмельницький – 2018

Дисертацією є рукопис.
Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Міністерство освіти та науки України.

Науковий керівник – кандидат психологічних наук, доцент **Якимчук Борис Андрійович**, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, факультет початкової освіти, декан факультету.

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор **Павок Віталій Григорович**, Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи НАПН України, директор центру;

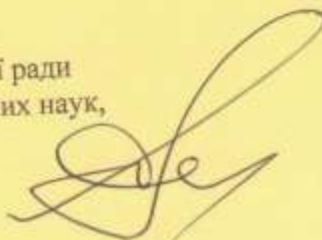
кандидат психологічних наук **Мась Наталія Миколаївна**, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедра військової психології та політології, начальник кафедри.

Захист відбудеться «12» липня 2018 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.705.02 Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29000.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеті Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29000.

Автореферат розісланий «8» червня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат психологічних наук,
доцент

С. А. Чистяков

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Звернення людини до самої себе, прагнення до максимально повної самореалізації у професії, набуття професійного досвіду є актуальними і характеризують суспільні потреби громадян України. Розвиток процесів самості людини активно відбувається у професійній підготовці. Тому одним з основних завдань вищої школи є створення умов для розкриття і розвитку внутрішнього потенціалу кожного майбутнього фахівця, формування його позитивної «Я»-концепції в процесі опанування основ професійної діяльності. Переведення резервного потенціалу зі стану потенційного до актуального, набуття особистісно-професійної зрілості, формування професіоналізму, стимулювання досягнення акме є орієнтирами докорінних змін професійної підготовки майбутніх фахівців у сучасній вищій школі.

Феномен самореалізації у сучасній науці в основному вивчається у двох аспектах: з боку його компонентів – цілі, мотиви, процес досягнення мети, і з боку результатів – стани особистості. При цьому більшість дослідників роблять акцент на мотиваційно-потребнісному аспекті, що визначає прагнення людини до найповнішого вияву і розвитку власних особистісних якостей. Проблемі самореалізації педагога у професійній діяльності та готовності до неї присвячено дослідження К. Е. Безукладникова, А. А. Бефані, М. Г. Ватковської, К. М. Дурай-Новакової, С. В. Калашникової, З. Ю. Крижановської, Т. В. Куценко, І. В. Лебедик, Л. М. Мітіної, С. О. Мулькової, В. Р. Осколкової, В. Г. Панка, К. А. Поселецької, О. Г. Пронічкіної, І. С. Рибіної, Н. М. Самохіної, М. І. Ситникової, С. М. Усової, Ю. М. Фастовцевої, М. І. Ярославцевої та ін. В усіх цих роботах підкреслюється, що професійна самореалізація – це пошук і знаходження свого місця у системі людських знань, досягнення поставлених цілей у професійній діяльності, а також особистісне самовизначення.

На особливу увагу заслуговує професійно-педагогічна підготовка майбутнього педагога, оскільки він є носієм і передавачем загальнолюдських цінностей молодому поколінню. Між тим недостатньо вивчено процес формування психологічної готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації, їхні психологічні резерви і потенційні можливості. Недостатньо враховуються особистісні якості, здатність до виокремлення і врахування власного «Я» (як професіонала у тому числі), наявність адекватного образу майбутньої професійної діяльності, усвідомлення вимог, що висуваються педагогічною професією до особистості професіонала на етапі навчання у вищому навчальному закладі. У зв'язку з цим дослідницький інтерес становить вивчення психологічних умов готовності до професійної самореалізації майбутнього педагога, що й обумовило вибір автором теми дисертаційного дослідження «Психологічні умови формування готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації».

Наукове завдання дослідження полягає в обґрунтуванні та емпіричній перевірці ефективності авторської програми формування готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження проводилось відповідно до плану наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини у межах науково-дослідної роботи «Психологічні аспекти формування творчої особистості вчителя, студента, учня» (шифр 0111U007546). Роль здобувача у виконанні цієї роботи полягає у технологічному наповненні процедури вирішення проблеми створення психологічних умов для формування готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації.

Тему дисертації затверджено вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 7 від 27.02.2012 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 19.06.2012 р.).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити психологічні умови, що детермінують формування готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації.

Завдання дослідження:

1. На основі теоретичного аналізу стану дослідженості феномену самореалізації в психології операціоналізувати поняття «готовність до професійної самореалізації у майбутніх педагогів» та розкрити його психологічний зміст.

2. Визначити критерії оцінки, показники та рівні сформованості готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації в процесі навчання.

3. Розробити та обґрунтувати психолого-педагогічну модель формування готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації.

4. Розробити та верифікувати програму формування готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації.

Об'єкт дослідження – готовність майбутніх педагогів до професійної самореалізації.

Предмет дослідження – психологічні умови формування у майбутніх педагогів готовності до професійної самореалізації.

Гіпотеза дослідження: формування готовності до професійної самореалізації майбутніх педагогів визначається комплексом психологічних умов: особистісних (що містять мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інтелектуальний, операційно-діяльнісний та рефлексивний компоненти) і діяльнісних (що містять процес навчання і виробничі практики), які визначають динаміку і напрям переходу з певного рівня сформованості психологічної готовності до професійної самореалізації. Щоб підвищити рівень готовності майбутнього педагога до професійної самореалізації, необхідно актуалізувати ті з них, які справляють найбільший вплив і мають резерви для стимулювання.

Методи дослідження: *теоретичні:* логіко-історичний аналіз, системний аналіз і синтез, узагальнення – для з'ясування стану розробленості проблем самореалізації і готовності особистості до професійної самореалізації майбутнього педагога у психології; *емпіричні:* метод самоопису,

спостереження, інтерв'ю, бесіди, анкетування, тестування, аналіз результатів діяльності, педагогічне есе, аналіз педагогічних ситуацій – для виявлення рівнів готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації; *математико-статистичні* методи обробки даних: критерій Колмогорова-Смірнова, непараметричний критерій Манна-Уїтні, t-критерій Стьюдента, кореляційний аналіз Пірсона, однофакторний дисперсійний аналіз, метод парних порівнянь – для перевірки закону розподілу емпіричних даних, гіпотези, значущості різних вибірок, виявлення сили взаємозв'язку між перемінними, пояснення спрямування виявлених взаємозв'язків, порівняння середніх значень у різних вибірках, виявлення значущих відмінностей між обстежуваними різних вибірок.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

уперше:

визначено психологічні умови, що впливають на формування готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації – зовнішні (нормативно-регламентуючі, перспективно-рольові, потребнісно-стимулюючі, комунікативно-інформаційні) та внутрішні (наявність суб'єктної позиції, професійної компетентності, професійно-значущих якостей), а також особистісні (що містять мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інтелектуальний, операційно-діяльнісний та рефлексивний компоненти) і діяльнісні (що містять процес навчання і виробничі практики), які визначають динаміку і напрям переходу з певного рівня сформованості психологічної готовності до професійної самореалізації;

розроблено авторську програму формування готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації, психологічний зміст якої передбачає створення умов для усвідомлення особистістю власних індивідуально-психологічних особливостей, більш чіткого та глибокого уявлення про себе і власний актуальний стан, розвиток здатності адекватно вибудовувати життєві плани, цілі, і коригувати їх;

обґрунтовано і розроблено психолого-педагогічну модель формування готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації;

удосконалено:

критеріальну базу моніторингу сформованості у майбутніх педагогів готовності до професійної самореалізації;

кількісно-якісну характеристику рівнів сформованості готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації;

одержали подальший розвиток:

наукові уявлення про професійне становлення фахівця через конкретизацію поняття «готовність майбутніх педагогів до професійної самореалізації», яка розуміється як варіативна інтеграція і взаємодія різних структур особистості і психологічних умов.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що вони сприятимуть оптимізації процесу психологічної допомоги студентам, спрямованої на формування у них психологічної готовності до професійної самореалізації. Відібраний психодіагностичний інструментарій вивчення

психологічної готовності до професійної самореалізації дозволить здійснювати об'єктивний моніторинг потенціалу майбутніх фахівців упродовж навчання у вищому навчальному закладі і прогнозувати особливості їхнього розвитку як майбутніх професіоналів.

Результати дослідження відображено у розробленій навчальній програмі вибіркової дисципліни «Психологія професійної самореалізації педагога», а також доповнюють змісти навчальних дисциплін «Психологія розвитку», «Професійне консультування», «Психологія праці». Вони також можуть застосовуватися у роботі психологічних служб і центрів вищих навчальних закладів з метою діагностування і корекції психологічної готовності до професійної самореалізації студентів соціономічного профілю.

Основні результати дослідження впроваджено у навчально-виховному процесі Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 179-н від 28.09.2017 р.) і Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-28/01/3937 від 29.09.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі подані в дисертації наукові результати отримано автором самостійно. У статті [1], написаній у співавторстві з Б. А. Якимчуком, особисто здобувачу належить обґрунтування психологічних показників готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації. У статті [5], написаній у співавторстві з О. Д. Сафіним, особисто здобувачу належить обґрунтування готовності до професійної самореалізації майбутнього педагога як процесу реалізації ним як особистістю сутнісних сил.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та результати презентованого дослідження обговорено і схвалено на: *міжнародній науковій психологічній конференції – «Психологічні проблеми творчості»* (м. Київ, 2012 р.); *міжнародних науково-практичних конференціях – «Актуальні проблеми наукового й освітнього простору в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів»* (м. Мукачево, 2015 р.), *«Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук»* (м. Одеса, 2017 р.); *всеукраїнському науково-практичному семінарі – «Актуальні проблеми та особливості діяльності психолога в закладах освіти»* (м. Умань, 2013 р.).

Публікації. Основні результати дослідження за темою дисертації опубліковано у 9 наукових працях, із них 6 наукових статей (2 – у співавторстві) – у фахових виданнях України в галузі психології та періодичних виданнях, включених до наукометричних баз даних, 3 публікації – у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 214 найменувань, та 4 додатків на 62 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 254 сторінки. Обсяг основного тексту складає 154 сторінки і містить 1 рисунок на 1 сторінці та 17 таблиць на 15 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **першому розділі** – «Теоретичний аналіз стану дослідженості проблеми готовності особистості до професійної самореалізації» – проаналізовано психологічний дискурс зарубіжних, радянських та українських науковців з проблеми самореалізації особистості взагалі і професійному середовищі зокрема.

Самореалізація як психологічна проблема передбачає передусім дослідження особливостей внутрішнього світу людей з різним рівнем самореалізації в основних сферах життєдіяльності у взаємозв'язку з їхніми індивідними та особистісними властивостями, а також вивчення особливостей стратегій, що сприяють самореалізації. Основну частину питань, що стосуються самореалізації особистості, може бути віднесено до вивчення смисложиттєвих і ціннісних орієнтацій, розвитку самосвідомості особистості. У найзагальнішому вигляді самореалізація як процес реалізації себе – це здійснення самого себе у житті і повсякденній діяльності, пошук і затвердження свого особливого шляху у цьому світі, власних цінностей і сенсу свого існування у кожен момент часу. Самореалізація можлива лише тоді, коли у людини є сильний спонукальний мотив для особистісного зростання.

Самореалізація особистості – це здійснення можливостей розвитку «Я» за допомогою власних зусиль, співдіяльності, співтворчості з іншими людьми (ближнім і далеким оточенням), соціумом і світом у цілому (Б. Г. Ананьєв, Л. О. Коростильова, С. Д. Максименко, В. Г. Панок, Б. Д. Паригін, О. Ф. Рибалко, Л. В. Сохань та ін.). Самореалізація передбачає збалансовані і гармонійно розвинені різні аспекти особистості шляхом докладання адекватних зусиль, спрямованих на розкриття індивідного та особистісного потенціалів. Самореалізація досягається лише тоді, коли у людини є сильний спонукальний мотив для особистісного зростання.

Аналіз психологічних праць (А. Адлер, Р. Бернс, А. Маслоу, К. Роджерс, З. Фрейд, Е. Фромм та ін.) з проблеми самореалізації свідчить про те, що вона може досліджуватися як мета, засіб, явище, процес, стан, результат і підсумок. Самореалізація як результат частіше досліджується як певний рівень особистісного розвитку за критерієм успіху – неуспіху. Результатом самореалізації може стати наявність властивостей, що сприяють самоздійсненню особистості. Самореалізація як підсумок може розглядатися у дослідженнях, спрямованих на осмислення цілісних (підсумкових) відрізків часів життєвого шляху (наприклад, період середньої зрілості), або при оцінці прожитого життя у цілому (для осіб літнього віку). У психологічній науці становить інтерес сам процес самореалізації.

Отже, сутність феномену самореалізації виявляється у регулюючій ролі психіки, а саме – у функціонально-рівневій регуляції інтегрально-особистісних, особистісних та індивідних характеристик, що знаходить вираження в актуалгенезі самореалізації особистості на життєвому шляху. Основними характеристиками самореалізації є: приналежність суб'єктові, процесуальність, усвідомленість, самостійність, а рушійними силами – внутрішні суперечності, що виникають між різними її структурними одиницями.

Проблему готовності прийнято розглядати у зв'язку з трьома основними етапами становлення, формування особистості людини: початок навчання у загальноосвітній школі, початок отримання професійної освіти (професійне самовизначення) і самостійна професійна діяльність. Найчастіше студентський вік розглядається як одна із самостійних і перших стадій вікової періодизації ранньої дорослості. При цьому кінець юнацького періоду охарактеризовано оптимальним розвитком інтелектуальних функцій, що мають індивідуально-ситуативну обумовленість, інтенсивність розвитку яких на етапі дорослості буде залежати від двох чинників: внутрішнього (рівень обдарованості) і зовнішнього (сукупність умов, що залежать від соціально-економічних і культурних умов). Навчально-виховний процес є одним з основних засобів формування готовності особистості до конкретного виду діяльності.

Методологічні принципи системності, цілісності, детермінізму дозволяють розглядати готовність як систему, а поняття «готовність майбутніх педагогів до професійної самореалізації» вживати у контексті професійного розвитку особистості, корекції та оптимізації її навчальної діяльності. Отже, готовність до професійної самореалізації майбутнього педагога – це сукупність внутрішніх можливостей розвитку ним професійної Я-концепції, що містить особистісні та професійні цінності, а також потребу у професійному саморозвитку.

У **другому розділі** – «Обґрунтування психолого-педагогічної моделі та технології формування готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації» – обґрунтовано обраний методичний інструментарій дослідження психологічних умов формування психологічної готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації, визначено критерії оцінки, показники та рівні сформованості готовності до професійної самореалізації у майбутніх педагогів в процесі навчання, а також подано результати діагностування стану цієї готовності у студентів 1–5 курсів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Аналіз цих результатів надав можливість обґрунтувати та розробити психолого-педагогічну модель та технологію формування готовності до професійної самореалізації у майбутніх педагогів.

Виходячи з того, що готовність майбутнього педагога до професійної самореалізації передбачає наявність певних індивідуально-особистісних якостей, на базі яких має здійснюватися процес підготовки до професійної самореалізації під час його навчання, а також формування у нього професійно важливих якостей, автором за допомогою тесту Дж. Гілфорда і М. Саллівена «Діагностика соціального інтелекту», методики дослідження самоставлення С. Р. Пантелеєва, модифікованої методики М. Рокича, контент-аналізу матеріалів самоопису майбутніми педагогами власного професійного «Я» було визначено критерії оцінки і показники, що характеризують рівні сформованості готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації – низький (фрагментарний), середній (ситуативний) і високий (стійкий).

Визначені критерії оцінки (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інтелектуальний, операційно-діяльнісний і рефлексивний) та показники рівнів

сформованості готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації було покладено в основу психолого-педагогічної моделі та технології її формування. Побудова моделі формування у майбутнього педагога готовності до професійної самореалізації здійснювалася на основі реалізації принципів єдності індивідуалізації і диференціації діяльності, безперервності і спадкоємності, оптимальності і суб'єктності. Результатом реалізації такої моделі має стати сформованість у майбутнього педагога готовності до професійної самореалізації, що полягає у здійсненні Я-концепції, яка містить професійні цінності і потребу у педагогічному саморозвитку (рисунком 1).

Під час підготовки майбутнього педагога до професійної самореалізації перед ним з'являються завдання професійного розвитку, що полягають в обґрунтуванні теоретико-методологічних основ професійної самореалізації, формуванні мотивів, що забезпечують високий рівень досягнень у навчально-пізнавальній діяльності й освоєнні обраної професії (спеціальності); формуванні професійної компетентності, а також особистості майбутнього педагога як суб'єкта професійної самореалізації, створенні умов для професійної самореалізації в процесі навчання і визначенні перспектив професійно-особистісного зростання.

Формування готовності до професійної самореалізації містить декілька етапів, умовно виокремлених у нелінійному процесі, який циклічно повторюється та передбачає формування мотиваційно-ціннісного, когнітивно-інтелектуального, операційно-діяльнісного і рефлексивного компонентів. Виокремлені етапи не є взаємовиключними, їхні цільові установки взаємодіють, взаємопроникають і доповнюють одна одну. Кожен етап сприяє вирішенню самостійних завдань.

1-й етап – аналітичний. Мета: формування мотиваційно-ціннісного компоненту готовності до професійної самореалізації майбутнього педагога. Завдання: формувати ціннісне ставлення до професійно-педагогічної діяльності; розвивати потребу у педагогічному саморозвитку.

2-й етап – проблемно-фіксаційний. Мета: формування когнітивно-інтелектуального компоненту готовності до професійної самореалізації майбутнього педагога. Завдання: визначити сутність і специфіку навчально-професійної діяльності; удосконалювати аналітичні, прогностичні, проектні, рефлексивні вміння навчально-професійної діяльності.

3-й етап – операційний. Мета: формування операційно-діяльнісного компоненту готовності до професійної самореалізації майбутнього педагога. Завдання: встановити мотиви, умови, причини, стратегії і тактику навчальної діяльності; удосконалювати вміння і навички, спрямовані на визначення комплексу проблемних ситуацій, що вирішуються студентом у навчальній діяльності.

4-й етап – оцінний. Мета: формування рефлексивного компоненту готовності до професійної самореалізації майбутнього педагога. Завдання: формувати вміння аналізувати та оцінювати навчальну діяльність; удосконалювати і коригувати навчальну діяльність відповідно до вимог, що постійно змінюються.

Рисунок 1 – Психолого-педагогічна модель формування готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації

Формування готовності до професійної самореалізації організаційно здійснювалося на двох рівнях: університетському та особистісному. На рівні вищого навчального закладу організовані в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини заходи мали практичний, контрольний-стимулюючий характер та організовувались із метою сформувати готовність до професійної самореалізації майбутнього педагога. Проводилися ознайомлювальні бесіди адміністрації з майбутніми педагогами з проблем професійної адаптації та індивідуалізації професійної діяльності, взаємодії з педагогічним колективом. Активно використовувалися організаційні і методичні можливості освітньої установи, систематичні зайняття у «Школі передового досвіду», «Школі педагога-початківця». Спільна діяльність адміністрації і викладацького складу забезпечувала планування психолого-педагогічного дослідження з єдиної методичної теми.

На особистісному рівні формування готовності до професійної самореалізації забезпечувалося шляхом розвитку «самозвеличання»: самовизначення – самопізнання – самовиховання – самоосвіта – самоствердження, суб'єктної позиції майбутнього педагога.

Отже, формування готовності до професійної самореалізації функціонує через певні етапи (аналітичний, проблемно-фіксаційний, операційний, оцінний), які мають чітко визначені завдання. Реалізація розробленої моделі є складовою частиною безперервної підготовки студентів у вищому педагогічному навчальному закладі, а кінцевим результатом психолого-педагогічної технології формування готовності до професійної самореалізації майбутніх педагогів є досягнення вищого рівня готовності, який становить собою синтез показників мотиваційно-цільового, когнітивно-інтелектуального, операційно-діяльнісного і рефлексивного компонентів. При реалізації технології в процесі навчальної діяльності здійснюється формування готовності до професійної самореалізації, яке, у свою чергу, пов'язано з розвитком суб'єктності майбутнього педагога.

У **третьому розділі** – «Емпіричне дослідження психологічних умов формування готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації» – обґрунтовано та розроблено авторську програму формування готовності до професійної самореалізації у майбутніх педагогів та подано результати її експериментальної перевірки.

Основною метою програми є створення умов для вияву властивостей студентської молоді, які сприяють ефективній реалізації її потенційних можливостей, професійному зростанню і формуванню готовності до професійної самореалізації. Теоретичними підвалинами для побудови програми слугували такі механізми розвитку індивідуально-психологічних властивостей, як: самопізнання, самостимулювання, самопрограмування, самореалізація та самопрезентація. Самопізнання забезпечує усвідомлення, з'ясування власних можливостей, позитивних та негативних якостей, особистісних властивостей, що сприяють або перешкоджають повному самовияву.

Психологічний зміст програми передбачає створення умов для усвідомлення особистістю власних індивідуально-психологічних особливостей,

більш чіткого та глибокого уявлення про себе і власний актуальний стан, розвиток здатності адекватно вибудовувати життєві плани, цілі, коригувати їх. Реалізація психологічного змісту програми забезпечується під час відкриття і пошуку себе, формування відповідальності та свободи, привітності та відкритості, орієнтації на успіх і творчість. Тому особистість буде здатна стати на шлях самореалізації, жити осмислено та продуктивно.

Для досягнення мети та реалізації поставлених завдань керівнику занять необхідно створити психологічні умови для формування групи високого рівня розвитку. Під час роботи застосовуються такі прийоми: вправи для розминки (психогімнастика); самодіагностика та організація зворотного зв'язку; міні-лекції; практикуми; групова дискусія; рольові ігри, мозковий штурм та аналіз проблемних ситуацій, техніки психосинтезу, позитивної психотерапії та гештальттерапії.

Кожне заняття складається з низки послідовних етапів: розминки, складовою частиною якої є психогімнастика; основної робочої частини; зворотного зв'язку (учасники тренінгу висловлюють власні думки і побажання тренеру щодо заняття); ритуалу прощання. Психогімнастика передбачає тренінг невербальної експресії (зобразити щось або когось за допомогою пантоміми). Це сприяє створенню робочої атмосфери у групі, зняттю психологічних бар'єрів і затискачів, зближенню учасників групи.

Програма розрахована на 10 занять по 2 години (загальна тривалість 20 годин). Частотність зустрічей – 1 раз на тиждень. В апробації програми брали участь студенти 1-го курсу психологічного факультету у кількості 25 осіб, які були залучені до констатувального етапу дослідження. Програма розрахована на проведення занять із студентською групою. Групи повинні комплектуватися добровільно.

Процесуально програма складається з чотирьох тематично взаємопов'язаних блоків. У кожному блоці виокремлено певні завдання. Вправи підібрано таким чином, щоб студенти шляхом усвідомлення власних індивідуально-психологічних особливостей змогли більш чітко і повно визначити для себе: що їм необхідно для професійної самореалізації; що перешкоджає цьому; які властивості самоактуалізованої особистості притаманні їм, а які властивості слід розвивати. Це дозволить студентам поглибити уявлення про себе і власний актуальний стан, окреслити шляхи самореалізації як самостійного діяча у різних життєвих сферах: навчання, професія, сім'я тощо.

Методологічними і методичними знахідками у розробці програми є: можливість її використання як у цілому, так і окремими блоками, залежно від індивідуально-психологічних особливостей і рівня їхнього розвитку у самоактуалізованої особистості студентів; пізнаючи себе, особистість буде змінювати і себе, і навколишню дійсність; рефлексія способів поведінки і дій на шляху до професійної самореалізації створює умови для знаходження оптимальних шляхів реалізації студентами власного професійного потенціалу; під час реалізації програми образи, погляди, мотиви, установки, що сприймаються особистістю, інтеріоризуються та перетворюються на її власні

уявлення; з урахуванням виявлених особливостей розвитку властивостей самоактуалізованої особистості потенційних учасників наповнення програми конкретними психотехніками і вправами може змінюватися.

Запропонована система роботи дозволяє студентам усвідомити важливість безперервного становлення, розвитку, вдосконалення особистості, оскільки професійна самореалізація неможлива без розвитку, збагачення внутрішньоособистісної та мотиваційно-потребнісної площин особистості.

Теоретичні передумови стали основою для проведення дослідно-експериментальної роботи з формування у майбутніх педагогів готовності до професійної самореалізації на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини впродовж п'яти років (2012–2017 рр.). У дослідження було залучено студентів старших курсів у кількості 136 осіб. У перший рік було отримано попередні результати, які виявили умови для вирішення поставлених завдань дослідження. Вихідні результати на початку експерименту оцінювалися за всіма показниками на початку навчального року; підсумкові результати було отримано після закінчення експерименту. Після першого року експерименту проміжний контрольний зріз, проведений на основі самооцінки сформованості показників за всіма компонентами, засвідчив незначні зміни у рівнях сформованості готовності до професійної самореалізації в експериментальній групі. Аналіз отриманих даних обумовив необхідність звернути увагу на особистості студентів, які беруть участь у дослідженні. Реалізувати умови повною мірою можна за наявності у майбутніх педагогів бажання і здатності вести активну роботу із самовдосконалення, у міру зайнятості самоосвітньою діяльністю, готовності до професійної самореалізації.

На початку навчального року студентів, які мають бажання взяти участь у дослідно-експериментальній роботі, було поділено на дві групи. Контрольна група (далі – КГ) – 44 особи, у ній не було цілеспрямовано створено яких-небудь психологічних умов для формування готовності до професійної самореалізації. Експериментальна група (далі – ЕГ) – 38 осіб, у ній була апробована авторська програма. Групи були порівнянними за періодом навчання у вищому навчальному закладі, за наявністю потреби у самовдосконаленні. Упродовж дослідно-експериментальної роботи якісно-кількісний склад не змінювався.

Проведене анкетування, спрямоване на з'ясування ставлення до проблеми, доцільності і необхідності професійної самореалізації, виявило, що 36,5 % майбутніх педагогів оцінюють власну готовність до професійної самореалізації як таку, що відсутня, а 17,5 % вважають, що вони зупинилися у підготовці до професійної самореалізації. Лише 26,8 % вірять у власні потенційні можливості, 14,3 % оцінили власну готовність до професійної самореалізації як високу, а 4,9 % взагалі не дали відповіді на поставлене питання. Це дало підстави припустити, що створення необхідних психологічних умов (зовнішніх і внутрішніх) сприятиме формуванню готовності до професійної самореалізації у майбутнього педагога.

Для вивчення впливу умов навчально-професійної діяльності на особистість майбутнього педагога було проведено опитування, яке складалося з двох частин. У першій частині визначалися психологічні умови, значущі для успішного виконання навчально-професійної діяльності, у другій частині оцінювалися психологічні умови, що чинять реальний вплив на формування готовності до професійної самореалізації. Ці опитування дозволили визначити резерв стимулювання шляхом віднімання показника реального впливу з показника його значущості. Було встановлено, що майбутні педагоги відчують недостатність психологічних умов для розвитку суб'єктної позиції (10 %), актуалізації «самозвеличання» (9 %). При детальному дослідженні умов, які є значущими і реально впливають на формування готовності до професійної самореалізації, було виявлено, що у майбутніх педагогів існує потреба у таких умовах.

На другому (формульованому) етапі ставилися такі завдання: виявлення рівнів готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації; апробація спецкурсу «Психологія професійної самореалізації педагога». Методику експериментальної перевірки ефективності розробленої програми, метою якої є реалізація вимог сучасного суспільства до майбутнього педагога як суб'єкта власної навчально-професійної діяльності, здатного визначити перспективи власного професійного зростання, сформулювати професійні цілі і плани, пов'язано з визначенням показників сформованості основних компонентів готовності до професійної самореалізації. Вивчення й оцінка рівня готовності до професійної самореалізації здійснювалася за методикою, сутність якої полягала у тому, що цифрові показники, отримані методом експертних оцінок (одним з ефективних методів вивчення професійної діяльності), зіставлялися з якісно-кількісною характеристикою трьох рівнів готовності до професійної самореалізації.

Дослідження дозволило виявити, що майбутні педагоги ЕГ достатньо грамотно здійснювали аналіз показників кожного рівня готовності до професійної самореалізації, при цьому підвищився інтерес до корекційних форм і методів роботи. Зросла упевненість у власних силах, виникло бажання і потреба змінити характер власної навчально-професійної діяльності. Обстежувані переконалися, що без якісної зміни власного «Я» не можна перетворити і покращити власну навчально-професійну діяльність.

Отже, перевірка ефективності розробленої програми відбувалася в процесі дослідно-експериментальної роботи. Позитивним фактом при підведенні її підсумків став вияв у майбутніх педагогів ЕГ прагнення до усвідомлення себе повноцінним суб'єктом навчально-професійної діяльності.

З огляду на аналіз кількісних показників сформованості готовності на початок експерименту можна зробити висновок про мінімальну відмінність між студентами ЕГ і КГ (таблиця 1).

Підсумковий вимір рівня сформованості готовності до професійної самореалізації здійснювався наприкінці дослідно-експериментальної роботи (таблиця 2).

Таблиця 1 – Розподіл показників готовності в експериментальній групі до експерименту

Рівень готовності	Компоненти							
	Мотиваційно-ціннісний		Когнітивно-інтелектуальний		Операційно-діяльнісний		Рефлексивний	
	Кільк.	%	Кільк.	%	Кільк.	%	Кільк.	%
Низький	8	21,1	10	26,3	8	21,1	8	21,1
Середній	8	21,1	6	15,8	16	42,1	10	26,3
Високий	22	57,9	22	57,9	14	36,9	20	52,6

Таблиця 2 – Розподіл показників готовності в експериментальній і контрольній групах після експерименту

Рівень готовності	Компоненти							
	Мотиваційно-ціннісний		Когнітивно-інтелектуальний		Операційно-діяльнісний		Рефлексивний	
	Кільк.	%	Кільк.	%	Кільк.	%	Кільк.	%
Низький	-/2	0/4,5	2/4	5,3/9,1	-/10	0/22,7	2/8	5,3/18,2
Середній	4/12	10,5/27,3	8/16	21,1/36,4	8/14	21,1/31,8	10/14	26,3/31,8
Високий	34/30	89,5/68,2	28/24	73,7/54,5	20/20	79,0/45,5	26/22	68,4/50,0

Дані таблиці 2 свідчать, що впродовж проведення експерименту рівень готовності до професійної самореалізації суттєво змінився в ЕГ і дещо – у КГ. Порівняльний аналіз наведених результатів підтверджує наші спостереження. Аналізуючи підсумки дослідно-експериментальної роботи, можна дійти висновку, що студенти ЕГ стали краще розбиратися в сутності таких понять, як: «професійна самореалізація», «професіоналізм», «професійна компетентність», «професійна рефлексія». Слід зазначити той факт, що обстежувані ЕГ не лише могли дати визначення цим поняттям, але й організувати власну навчально-професійну діяльність так, щоб вона відповідала теоретико-методологічній і практичній сутності наведених вище понять. Разом з тим звертає на себе увагу той факт, що обстежувані КГ у процесі дослідно-експериментальної роботи стали замислюватися про характер та якість власної навчально-професійної діяльності.

У процесі дослідно-експериментальної роботи для контролю сформованості мотиваційно-ціннісного, когнітивно-інтелектуального, операційно-діяльнісного і рефлексивного компонентів готовності до професійної самореалізації після апробації авторської програми здійснювався проміжний зріз в ЕГ (таблиця 3).

Проведене дослідження майбутніх педагогів ЕГ продемонструвало, що ці обстежувані, які пройшли навчання за авторською програмою, ставляться до себе як до суб'єкта навчальної і професійної діяльності та відчують значну потребу у професійному самовдосконаленні. У них змінилася самооцінка розвиненості таких параметрів, як: потреба у самопізнанні (3,87); здатність до організації самостійної пізнавальної діяльності (3,88); вияв критичності стосовно власних можливостей (3,84); ставлення до себе як професіонала (3,88).

Таблиця 3 – Самооцінка розвитку компонентів готовності до професійної самореалізації у майбутніх педагогів

Компоненти готовності до професійної самореалізації	Самооцінка розвинутості
1. Мотиваційно-ціннісний компонент:	3,82
наявність особистісного сенсу у педагогічній діяльності	3,77
відповідальність за рішення, що приймаються	3,79
сприйняття соціальної значущості педагогічної діяльності	3,83
вимогливість до себе як професіонала	3,85
потреба у самопізнанні	3,87
2. Когнітивно-інтелектуальний компонент:	3,85
володіння аналітичними навичками	3,79
наявність загальних і спеціальних знань	3,82
знання методів педагогічних досліджень	3,84
здатність до організації самостійної пізнавальної діяльності	3,88
наявність організаторських здібностей	3,91
3. Операційно-діяльнісний компонент	3,76
наявність навички самопроєктування навчально-професійної діяльності	3,67
наявність індивідуального стилю	3,75
прагнення до реалізації себе у педагогічній діяльності	3,76
вміння виокремлювати педагогічні проблеми і шляхи їхнього вирішення	3,77
ставлення до себе як професіонала	3,88
4. Рефлексивний компонент:	3,74
здатність аналізувати власну навчально-професійну діяльність	3,63
наявність творчого підходу до навчально-професійної діяльності	3,67
адаптивність до умов, що постійно змінюються	3,77
психологічна та емоційна стабільність особистості	3,80
вияви критичності стосовно власних можливостей	3,84

Результати статистичної обробки свідчать, що змінилося значення коефіцієнта Стьюдента, при цьому $t_{розр} > t_{табл}$ (наприклад, $t_{табл} = 2,021$, а мотиваційно-ціннісного $t_{розр} = 2,46$; рефлексивного $t_{розр} = 2,49$; когнітивно-інтелектуального $t_{розр} = 2,37$; операційно-діяльнісного $t_{розр} = 2,89$), що надає можливість зробити висновок про наявність статистично значущої різниці між КГ та ЕГ.

Після дослідно-експериментальної роботи було здійснено повторну статистичну обробку даних у КГ та ЕГ (таблиця 4), за підсумками якої можна констатувати таке:

студенти ЕГ перебувають на більш високому рівні сформованості готовності до професійної самореалізації за результатами дослідно-експериментальної роботи;

у студентів ЕГ під час експериментальної роботи спостерігався більш високий рівень сформованості мотиваційно-ціннісного, когнітивно-інтелектуального, операційно-діяльнісного компонентів, тоді як у студентів КГ несуттєво змінилися показники таких компонентів, як мотиваційно-ціннісний та операційно-діяльнісний.

Таблиця 4 – Результати повторної статистичної обробки даних у контрольній та експериментальній групах, у %

Рівень готовності	Компоненти							
	Мотиваційно- ціннісний		Когнітивно- інтелектуальний		Операційно- діяльнісний		Рефлексивний	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Низький	4,5	0,0	9,1	5,3	22,7	0,0	18,2	5,3
Середній	27,3	10,5	36,4	21,1	31,8	21,1	31,8	26,3
Високий	68,2	89,5	54,5	73,7	45,5	79,0	50,0	68,4
t-критерій Стьюдента порівняння даних у контрольній та експериментальній групах після проведення експеримента								
t-критерій Стьюдента	2,46		2,37		2,89		2,49	

Отже, за результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що гіпотеза дослідження підтвердилася. Це виражається у тому, що формування готовності до професійної самореалізації залежить від ефективності психологічних умов, що створюються майбутнім педагогам в їхній навчально-професійній діяльності.

ВИСНОВКИ

1. На основі теоретичного аналізу стану дослідженості феномену самореалізації особистості як міждисциплінарної наукової категорії здійснено операціоналізацію поняття «готовність до професійної самореалізації у майбутніх педагогів» та розкрито його психологічний дискурс.

Визначено, що сутність феномену самореалізації виявляється у регулюючій ролі психіки, а саме – у функціонально-рівневій регуляції інтегрально-особистісних, особистісних та індивідних характеристик, що знаходить вираження в актуалгенезі самореалізації особистості на життєвому шляху і відображено у структурно-функціональній моделі самореалізації особистості. Основними характеристиками самореалізації є: приналежність суб'єктові, процесуальність, усвідомленість, самостійність. Рушійними силами самореалізації особистості є внутрішні суперечності, що виникають між різними її структурними одиницями.

У свою чергу, проблему готовності прийнято розглядати у зв'язку з трьома основними етапами становлення, формування особистості людини: початок навчання у загальноосвітній школі, початок отримання професійної освіти (професійне самовизначення) і самостійна професійна діяльність. Найчастіше студентський вік розглядається як одна із самостійних і перших стадій вікової періодизації ранньої дорослості. При цьому кінець юнацького періоду охарактеризовано оптимальним розвитком інтелектуальних функцій, що мають індивідуально-ситуативну обумовленість, інтенсивність розвитку яких на етапі дорослості буде залежати від двох чинників: внутрішнього (рівень обдарованості) і зовнішнього (сукупність умов, що залежать від соціально-економічних і культурних умов).

Визначено, що готовність до професійної самореалізації майбутнього педагога – це сукупність внутрішніх можливостей розвитку його професійної Я-концепції, що містить особистісні та професійні цінності, а також потребу у професійному саморозвитку.

2. Обґрунтовано критерії оцінки, показники та рівні сформованості готовності до професійної самореалізації у майбутніх педагогів в процесі навчання, а також подано результати діагностування стану цієї готовності у студентів 1–5 курсів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Виходячи з того, що психологічна готовність майбутнього педагога передбачає наявність певних індивідуально-особистісних якостей, на базі яких має здійснюватися процес підготовки до професійної самореалізації під час його навчання, формування у нього професійно важливих якостей особистості, автором визначено критерії оцінки і показники, що характеризують рівні сформованості готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації – низький (фрагментарний), середній (ситуативний) і високий (стійкий).

Розроблено психолого-педагогічну модель формування готовності до професійної самореалізації у майбутніх педагогів. Реалізація розробленої моделі є складовою частиною безперервної підготовки студентів у вищому педагогічному навчальному закладі, а кінцевим результатом психолого-педагогічної технології формування готовності до професійної самореалізації майбутніх педагогів є досягнення вищого рівня готовності, який становить собою синтез показників мотиваційно-ціннісного, когнітивно-інтелектуального, операційно-діяльнісного і рефлексивного компонентів. Результатом реалізації такої моделі має стати сформованість у майбутнього педагога готовності до професійної самореалізації, що полягає у здійсненні Я-концепції, яка містить професійні цінності і потребу у педагогічному саморозвитку.

3. На основі психолого-педагогічної моделі та технології формування готовності до професійної самореалізації у майбутніх педагогів обґрунтовано та розроблено відповідну програму та експериментально перевірено її ефективність. Як засвідчили результати констатувального експерименту, незважаючи на усвідомлення необхідності професійної самореалізації, існує розрив з реальним рівнем його здійснення. Початковий рівень готовності до професійної самореалізації відповідав середньому. Тому проведення формувального експерименту ґрунтувалося на висновках, зроблених у констатувальній частині експериментального дослідження.

Формування готовності до професійної самореалізації майбутнього педагога здійснювалося засобами авторської програми, яка містила три етапи: ознайомлювально-теоретичний, що сприяють збільшенню загального обсягу теоретичних знань, виявленню уявлення майбутніх педагогів про себе як про фахівців; практично-інформаційний етап, що формував уявлення про модель майбутньої професійної діяльності, в основі якої закладена професійна самореалізація; професійно-методологічний етап, що містив аналіз суперечностей сучасного освітнього процесу, розвиток компонентів

самовизначення, самопізнання, самовиховання, самоосвіти, самоствердження, які виокремлюються у змісті професійної самореалізації майбутнього педагога.

Експериментальна перевірка авторської програми формування готовності до професійної самореалізації у майбутніх педагогів засвідчила ефективність розробленого психолого-педагогічного інструментарію для вирішення таких завдань: розвиток суб'єктності в процесі навчально-професійної діяльності; становлення професіоналізму майбутнього педагога; усвідомлення перспектив власного професійного зростання, побудова професійних цілей і планів.

Студенти експериментальної групи перебувають на більш високому рівні сформованості готовності до професійної самореалізації за результатами дослідно-експериментальної роботи. Порівнюючи компоненти готовності до професійної самореалізації, можна констатувати той факт, що у студентів експериментальної групи під час експериментальної роботи спостерігався більш високий рівень сформованості мотиваційно-ціннісного, когнітивно-інтелектуального, операційно-діяльнісного компонентів, тоді як у студентів контрольної групи несуттєво змінилися показники таких компонентів, як мотиваційно-ціннісний та операційно-діяльнісний.

Визначено, що формування готовності до професійної самореалізації залежить від ефективності психологічних умов, що створюються майбутнім педагогам в їхній навчально-професійній діяльності. Підсумки дослідно-експериментальної роботи дозволяють вважати, що розроблена програма є ефективною.

Не викликає сумніву важливість подальшого вивчення проблеми формування готовності до професійної самореалізації у майбутніх педагогів, зокрема: вивчення взаємозв'язку такої готовності з їхньою первинною адаптацією; взаємовплив саморозуміння і професійної готовності в процесі навчання; взаємозв'язок готовності і конкурентоспроможності особистості під час освоєння педагогічної діяльності у фаховому середовищі; формування психолого-акмеологічної позиції майбутнього педагога; розробка психолого-педагогічних умов професійної самореалізації майбутнього педагога; дослідження особливостей самореалізації майбутнього педагога під час педагогічної практики.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати

1. Гуртовенко Н. В., Якимчук Б. А. Психологічні особливості готовності до професійної самореалізації майбутніх педагогів. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ: Видавництво «Фенікс», 2012. Т. XII: Психологія творчості. Випуск 15. Частина I. С. 438–444.

2. Гуртовенко Н. В. Про взаємозв'язок особистісних і діяльнісних умов при формуванні готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації. *Вісник Національного університету оборони України*: зб. наук. праць / редактор Стасюк В. В. Київ: НУОУ, 2017. Вип. № 1(48). С. 59–65.

3. Гуртовенко Н. В. Критерії оцінки, показники та рівні психологічної готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації. *Психологічний часопис* : збірник наукових праць / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2017. № 4(8). С. 53–65.

4. Гуртовенко Н. В. Модель формування психологічної готовності майбутнього педагога до професійної самореалізації. *Молодий вчений*. Липень 2017. № 7 (47). С. 116–122.

5. Гуртовенко Н. В., Сафін О. Д. Теоретико-методологічні основи дослідження проблеми психологічної готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації. *Проблеми екстремальної та кризової психології* : збірник наукових праць. Харків : НУЦЗУ, 2017. Випуск 22. С. 227–238.

6. Гуртовенко Н. В. Структура та зміст програми формування готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації в процесі навчання. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. № 3(8). С. 69–82.

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Гуртовенко Н. В. Психологічні умови процесу професійної самореалізації майбутніх педагогів. *Актуальні проблеми та особливості діяльності психолога в закладах освіти* : матеріали II Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Умань, 28 березня 2013 р.). Умань, 2013. С. 16–17.

8. Гуртовенко Н. В. Психологічні аспекти формування готовності до самореалізації та самовизначення під час фахової підготовки в умовах трансформації суспільства. *Актуальні проблеми наукового й освітнього простору в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Мукачево, 14–15 травня 2015 р.). Мукачево, 2015. Т. 2. С. 75–77.

9. Гуртовенко Н. В. Методологічні підходи до обґрунтування моделі формування психологічної готовності майбутнього педагога до професійної самореалізації. *Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 11–12 серпня 2017 р.). Одеса, 2017. С. 54–56.

АНОТАЦІЇ

Гуртовенко Н. В. Психологічні умови формування готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, 2018.

У дисертації на основі теоретичного аналізу стану дослідженості феномену самореалізації особистості як міждисциплінарної наукової категорії операціоналізовано поняття «готовність до професійної самореалізації у майбутніх педагогів» та розкрито його психологічний дискурс. Визначено

критерії оцінки, показники та рівні сформованості готовності до професійної самореалізації у майбутніх педагогів в процесі навчання. Обґрунтовано та розроблено психолого-педагогічну модель формування готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації, а також авторську програму формування готовності до професійної самореалізації у майбутніх педагогів, експериментально перевірено ефективність останньої.

Як засвідчили результати експериментального дослідження, формування готовності до професійної самореалізації майбутніх педагогів визначається комплексом психологічних умов, в яких здійснюється їхня навчально-професійна діяльність: особистісні (що містять мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інтелектуальний, операційно-діяльнісний та рефлексивний компоненти) і діяльнісні (що містять процес навчання і виробничі практики), які визначають динаміку і напрям переходу з певного рівня сформованості психологічної готовності до професійної самореалізації. Щоб підвищити рівень готовності у майбутнього педагога, необхідно змінити умови, що справляють найбільший вплив і мають резерви для стимулювання.

Ключові слова: формування готовності, професійна самореалізація, майбутні педагоги, психолого-педагогічна модель, психологічні умови.

Гуртовенко Н. В. Психологические условия формирования готовности будущих педагогов к профессиональной самореализации. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Национальная академия Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого, Хмельницкий, 2018.

В диссертации на основе теоретического анализа состояния исследованности феномена самореализации личности как междисциплинарной научной категории операционалізовано понятие «готовность к профессиональной самореализации у будущих педагогов» и раскрыт его психологический дискурс. Определены критерии оценки, показатели и уровни сформированности готовности к профессиональной самореализации у будущих педагогов в процессе обучения. Обоснованы и разработаны психолого-педагогическая модель формирования готовности будущих педагогов к профессиональной самореализации, а также авторская программа формирования готовности к профессиональной самореализации у будущих педагогов, экспериментально проверена эффективность последней.

Как показывают результаты экспериментального исследования, формирование готовности к профессиональной самореализации будущих педагогов определяется комплексом психологических условий, в которых осуществляется их учебно-профессиональная деятельность: личностные (включающие мотивационно-ценностный, когнитивно-интеллектуальный, операционно-деятельностный и рефлексивный компоненты) и деятельностные (включающие учебный процесс и производственные практики), определяющие динамику и направление перехода с определенного уровня сформированности

психологической готовности до профессиональной самореализации. Чтобы повысить уровень готовности у будущего педагога, необходимо изменить условия, оказывающие наибольшее влияние и имеющие резервы для стимулирования.

Ключевые слова: формирование готовности, профессиональная самореализация, будущие педагоги, психолого-педагогическая модель, психологические условия.

Gurtovenko N. V. Psychological conditions of formation of readiness of future teachers for professional self-realization. – Qualifying scientific work on the manuscript.

The thesis on gaining scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in Speciality 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology. – The National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, Khmelnytskyi, 2018.

In the thesis on the basis of theoretical analysis of the state of knowledge of the phenomenon of self-realization as an interdisciplinary scientific category made the operationalization of the concept of «readiness for professional self-realization of future teachers» and reveals his psychological discourse. Defined evaluation criteria, indicators and levels of formation of readiness for professional self-realization of future teachers in the learning process. Grounded and developed psycho-pedagogical model of formation of readiness of future teachers to professional self-realization, and the author's program of formation of readiness for professional self-realization of future teachers, and experimentally verified the effectiveness of the last.

As shown by the results of the pilot study, formation of readiness to professional self-realization of future teachers is determined by the complex psychological conditions in which they are training and professional activities: personal (includes motivational and valuable, cognitive-intellectual, operational-activity and reflective components) and activity (containing a process of learning and industrial practices) that determine the dynamics and direction of transition from a certain level of development of psychological readiness to professional self-realization. To increase the level of readiness of a future teacher, it is necessary to change the conditions that have the greatest impact and have reserves to stimulate.

Key words: formation of readiness of professional self-realization, future teachers, psycho-pedagogical model, psychological conditions.